

Nöbetleşe Dışlanma Zincirinde Son Halka: Düzensiz Afgan Göçmenler

The Last Link in the Chain of Exclusion by Turn: Irregular Afghan Immigrants

Mim Sertaç TÜMTAŞ *

Öz: Türkiye, son 10 yılda, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde eşî benzeri görülmemiş bir dış göç baskısı ile karşı karşıya kalmıştır. Bir yandan Suriye'deki iç savaş dolayısıyla dört milyon civarı öte yandan da Afganistan'daki Taliban-Amerika/ Afgan Devleti çatışmaları ve bu çatışmaların etkileri kaynaklı yüzbinlerce Afgan, büyük çoğunluğu kayıt dışı olmak üzere, Türkiye'ye göç etmiştir. Şüphesiz ki ülkenin toplumsal yapısına bu denli yüksek sayıda bir göçmen nüfusun girmesi bir takım sosyal ve ekonomik sorunların oluşmasına da neden olmuştur. Türkiyelî gruplar bu sorunların oluşumunun sorumluluğunu, sisteme sonradan giren Suriyeliler üzerinden rasyonelleştirmiştir. Benzer eğilimin son dönemde, Suriyelî mültecilerin karşılaştıkları ve rekabet içerisine girdikleri noktalarda düzensiz Afgan göçmenlere karşı da oluştuğu, Türkiye'deki etno-kültürel gruplarla birlikte Suriyelilerin de düzensiz Afgan göçmenleri dışladıkları, metropol kentlerde, gözlemlenmektedir. Bu çalışmada, İstanbul'da yaşayan 15 düzensiz Afgan göçmenle yapılan derinlemesine görüşme bulguları üzerinden, düzensiz Afganların Türkiye'ye göç süreçleri, Türkiye'deki yaşamları ve sosyal dışlanmaları bilhassa da kendileri de göçle gelmiş olan diğer gruplarla olan ilişkileri, nöbetleşe dışlanma kavramına referansla, tartışılmaktadır.

Anahtar sözcükler: Sosyal Dışlanma, Nöbetleşe Dışlanma, Göç, Afganistan, İstanbul

Abstract: In the last decade, Turkey has faced an unprecedented external migration pressure in the history of the Republic. Due to the civil war in Syria on the one hand, around four million, and on the other hand, hundreds of thousands of Afghans immigrated to Turkey due to the Taliban-USA/Afghan State conflicts in Afghanistan and the effects of these conflicts, the vast majority of which were unregistered. Undoubtedly, the entry of such a high number of immigrants into the social structure of the country has also caused some social and economic problems. Turkish groups rationalized the responsibility for the formation of these problems through the Syrians who entered the system later. A similar trend has recently emerged against irregular Afghan immigrants at the points where Syrian refugees encounter and compete. Syrians, along with ethno-cultural groups in Turkey, are observed in metropolitan cities, where they exclude irregular Afghan migrants. In this study, through the findings of in-depth interviews with 15 irregular Afghan immigrants living in Istanbul, the migration processes of irregular Afghans to Turkey, their life in Turkey and their social exclusion, especially their relations with other groups who have immigrated to Turkey, will be analyzed with reference to the concept of exclusion by turns. is discussed.

Keywords: Social Exclusion, Exclusion by Turn, Migration, Afghanistan, Istanbul

* Doç. Dr., Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Burdur, mimsertac@mehmetakif.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-6365-8876>

Makale Türü: Araştırma | Geliş Tarihi: 02.03.2022 | Kabul Tarihi: 29.03.2022

Tümtaş M. S. 2022, "Nöbetleşe Dışlanma Zincirinde Son Halka: Düzensiz Afgan Göçmenler". *MJH* XII, 217-228.

Giriş

Türkiye 2011 yılından beri süregelen uluslararası göç baskısı altındadır. Suriye’de başlayan siyasi krizin iç savaşa evrilip insani krizle sonuçlanması, Türkiye’yi sayısı 4 milyonu bulan bir zorunlu göç yükü ile karşı karşıya bırakmıştır. Buna ek olarak Asya kıtasının diğer ülkeleri ve Afrika kıtasından da düzenli ve düzensiz göç baskısı, Türkiye’nin özellikle metropol kentlerinde kendini hissettirmektedir. Ülkenin sosyolojik yapısına bu denli yüksek farklı etno-kültürel ve inançsal grupların girmiş/giriyor olması şüphesiz ki başta sosyal ve ekonomik olmak üzere birbirleriyle ilintili birtakım sorunların ortaya çıkmasına da neden olmaktadır.

Bu sorunların bir kısmının temelinde özellikle istihdam piyasasında oluşan rekabet yer almaktadır. Zira göç nedeni ne olursa olsun, göçmenlerin geldikleri yeni coğrafyada tutunabilmeleri için gelir getirici bir iş bulmaları, çalışmaları gerekmektedir. İstihdam piyasasında, bilhassa enformel ekonomi içerisinde, birbiri ardına gelen grupların oluşan rekabet sistemi içerisinde yer bulabilmeleri ise, daha düşük ücret ve daha kötü çalışma şartlarını kabul etmeleriyle mümkün olmaktadır. Bu da mevcut ekonomik yapı içerisinde yer alanlar açısından ya sistem dışına itilmek ve işsiz kalmak ya da oluşan daha kötü çalışma şartlarını kabullenmek anlamına gelmektedir. Bu bağlamda belirtilen sürecin olumsuz etkilerini yaşayanlar, bu olumsuzların nedeni olarak sisteme sonradan girmeye çalışan grupları görmekte ve bu gruplara karşı dışlama dinamiklerini aktifleştirmektedir. Sözü edilen bu dışlama tartışmaları ise etno-kültürel kimlikler üzerinden yapılmaktadır. Nitekim Türkiye’de Suriyelilerin ülkeye gelişinden sonra ilk etapta var olan hoşgörülü yapı, bilhassa Suriyelilerin ekonomik yapı üzerindeki etkileri belirginleşince, dışlamaya doğru evrilmiştir. Üstelik bu dışlamayı yapan grupların büyük bir bölümü yaşadıkları yerleşim birimine hem göç ile gelmiş hem de dışlanmayı daha önce bizzat deneyimlemişlerdir. Yani kendi maruz kaldıkları tutumları kendilerinden sonra gelen göçmenlere uygulamışlardır.

Türkiye açısından bakıldığında buldukları yerleşim birimine göç ile gelmiş olan Kürt, Arap, Roman vd. farklı etno-kültürel grupların, bilhassa ekonomik kriz dönemlerinde, ülkenin baskın etno-kültürel grubu tarafından dışlanmalarına rağmen, Suriyelilerin başta istihdam piyasası olmak üzere ekonomik yapı ve gündelik yaşamın her alanında görünür olmalarından sonra hep birlikte Suriyelileri dışlama eğilimine girmişlerdir. Göçle gelen her yeni grubun deneyimlediği bu süreç, ilerleyen bölümlerde tartışılacağı üzere, nöbetleşe dışlanma olarak adlandırılmıştır.

Ülkenin asli etno-kültürel gruplarıyla başlayıp, Suriyelilerle devam eden bu sürecin son halkası da Afganlar olmuştur. Son yıllarda, Türkiye’nin Doğu sınırından küçük gruplar halinde, yasadışı yollarla ülkeye giren Afganlar, özellikle İstanbul, Ankara, İzmir gibi metropol kentlerde görünür olma yoğunluğuna erişince, enformel ekonomi ve istihdam piyasasındaki rekabeti etkileyebilme durumu belirince, gündemde yer edinmiştir. Bilhassa 2021 yılının Temmuz-Ağustos aylarında, Taliban’ın Afganistan’da iktidarı ele geçirmek için ilerleyişinden sonra medyada bilhassa da sosyal medyada yayımlanan birtakım görsellerle Afganlar üzerine tartışmaları derinleştirilerek, “ülkenin demografik yapısının değiştirilmeye çalışıldığı, Türkiye’nin istila edilmeye çalışıldığı” gibi söylemlerle, sosyolojik reaksiyonlar üretilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmada, nöbetleşe dışlanma kavramına dair tartışmalar yapıldıktan sonra Afganistan ve Türkiye’deki Afganlara ait kısa bir değerlendirme yapılmış ve akabinde, düzensiz Afgan göçmenlerle 2021 yılı Temmuz ayının ilk haftası, İstanbul’da, yapılan saha bulguları tartışılmıştır. Sözü edilen araştırma yasadışı yollarla ülkeye giren düzensiz 15 Afgan göçmen ile yüz yüze yapılan derinlemesine görüşmelerdir. Görüşmenin içeriği, göçmenlerin göç

gerekçeleri, göç süreci, Türkiye'deki yaşamları ve gelecek beklentilerini kapsamaktayken; görüşmecilerin anlattıklarının sosyal dışlanmaları gündeme getirmesi ve bu sosyal dışlanmaların göçü ve dışlanmayı deneyimlemiş diğer etno-kültürel gruplar tarafından yapıldığının da vurgulanması bu çalışmayı doğurmuştur.

Nöbetleşe Dışlanmaya Dair Kısa Bir Tartışma

Nöbetleşe dışlanma kavramı, hedef yerleşim birimine göçle gelen grupların birbirlerine karşı olumsuz tutum alışlarını ifade etmektedir. Yani kavramın temelini oluşturan temel argüman, göç ve sosyal dışlanma döngüsü üzerine kurulmuş bir yapının olduğudur. Kentin yerlilerince başlayan ve daha sonra, kente gelen her yeni göçmen grubun, kentte görünürlüğünün artması akabinde, kentin yerlilerine ek olarak, göç etmiş göçmen grupların, kendilerinden sonra göç eden göçmen gruplara karşı, kentin yerlileri ile başlattığı bir sosyal dışlama döngüsünün oluşmasıdır. Görünürde sözü edilen dışlama dinamiklerini aktifleştiren ve nöbetleşe dışlanma döngüsünü başlatan temel faktör etno-kültürel, ırksal ve/veya inancaşsal farklılıklardır. Ancak her ne kadar dışlanma döngüsü, gerekçesini etno-kültürel, ırksal ve/veya inancaşsal kimliklerin ötekileştirilmesi üzerinden sağlasa da asıl olarak dışlama dinamiklerini harekete geçiren faktör, kapitalist sistemin yarattığı üretim, bölüşüm ve tüketim ilişkileridir. Dolayısıyla farklı kimlikli grupların dışlanması üzerine kurulu bu sistemde, grupların dışlama dinamiklerini aktifleştirmelerindeki temel güdü, sistem içerisinde kendi konumlarını koruma çabasıdır. Yani kentte varlığını sürdürebilmek için, başta emek piyasasında olmak üzere, ekonomik sistem içerisinde kalabilmenin sosyolojik bir tepkisidir. Sözgelimi, Amerika Birleşik Devletleri'nde, Beyazların Siyahileri, Siyahilerin göç ile gelen Hispanik ve Asyalıları, göçmen Hispaniklerin yine göçmen Asyalıları ve diğer göçmen grupları dışlamaları nöbetleşe dışlama kavramının bir örneğini teşkil etmektedir. Türkiye örneği üzerinden kavramı daha somutlaştırarak açıklamak gerekirse, Türkiye kentlerinde baskın etno-kültürel kimlik olan Türk etno-kültürel kimliğinin, Romanları, Romanların göç ile gelen Kürtleri ve Arapları, Kürtlerin yine göç ile gelen farklı göçmen gruplarını, dışlayıcı tutum içerisine girmelerini ifade etmektedir.

Her ne kadar dışlama gerekçeleri etnik temele oturtulmuş olsa da salt farklı kimliklerin birbirlerine ırkçı tepkiselliği olarak değerlendirilmemelidir. Castles ve Miller'ın (2008) belirttiği gibi, göçmenlere toplumun belirli kesimleri açısından yaşam standartlarının değişimi, göçmenlerin işlerini ellerinden almaları, gelirlerinin azalmaları, bu kapsamda daha da yoksullaşmaları, konut fiyatlarının yükselmesine neden olmaları, sosyal hizmetlere yük getirmeleri gibi gerekçelerle etnik temele oturan tepkiler gelişmektedir. Sözü edilen bu gerekçeler, sosyo-ekonomik yapıdaki kapitalist ilişkiler sonucu oluşmaktadır. Dolayısıyla farklı kimliklerin birbirlerine tepkiselliğini tetikleyen kapitalist ilişkilerin varlığını, dışlama tartışmalarının merkezine oturtmak gerekmektedir. Zira kapitalist ilişkilerin yarattığı bölüşüm ve tüketim ilişkileri, dışlama dinamiklerini devingen kılmaktadır.

Sözü edilen dışlama dinamiklerindeki bu devingenlik özellikle alt sınıfların ya da sınıf altı diyebileceğimiz "prekaryaların" (Standing, 2020) arasında çok daha belirgindir. Zira hem zorunlu göç ile gelen Suriyelilerin hem de düzensiz Afgan göçmenlerin geldikleri yeni coğrafyada tutunabilmeleri için gerek şart olan istihdam piyasasında yer bulabilmeleri, enformel ekonomideki marjinal işlerde, düşük ücretle, güvencesiz çalışmayı kabul etmeleriyle mümkün olabilmektedir.

Bu durum enformel piyasada varlığını sürdürmeye çalışanlar için yeni rekabetler, dolayısıyla yoksulluk ve yoksunlukların derinleşmesi anlamına gelmektedir. Neo-liberal ekonomi modeli ile derinleşen bu yeni yoksulluk ve yoksunluklar, Elife Kart'ın (2021) "yeni

yoksulluk ve hükümlülük: dışlanma halinin çoklu görünümleri ve toplumsal içermenin imkanları üzerine” başlıklı çalışmasında belirttiği üzere, sosyal dışlanma ile iç içe geçmiş bir süreçsel durumun ifadesi olarak, birbirlerini etkileyen ve tamamlayan olgulardır. Zira, enformel istihdam piyasasında işgücü arzının arttırması, iş gücü piyasasında yeni rekabetlerin oluşması ve bu rekabetlerin ya ücret düşüklüğünü ortaya çıkarması ya da sistem dışına itilenlerin sayısının artmasına ve bunların iş bulabilme olanaklarının zayıflamasına neden olması, sosyal dışlanma dinamiklerinden bağımsız değerlendirilmemelidir. Dolayısıyla sözü edilen sistemlerin içinde daha önce yer edinmiş olanlar, yaşadıkları bütün bu olumsuzlukların (düşük ücret, işsizlik, yoksulluk, reel ücretlerde düşüş vd.) nedeni ve sorumlusu olarak sisteme sonradan girmeye çalışan yeni göçmenleri görmekte ve reel ücretlerdeki düşüş, düşük ücret, işsizlik, yoksulluk vd. sorunlar için yeni göçmenleri suçlamakta ve dışlama eğilimine girmektedir.

Nitekim birçok araştırmanın (Tümtaş 2018; Aslan & Güngör 2019; Erdoğan 2020; Tümtaş 2020; Tos & Gökçe 2021) ortaya koyduğu gibi, 2011 yılından itibaren Suriyeli mültecilerin Türkiye’ye gelişinin akabinde, Türkiye’deki farklı etno-kültürel grupların Suriyelilere karşı tutum alışları gerçekleşmiştir. Bu tutum alışların sosyal dışlanma ile sonuçlandığı, farklı etno-kültürel grupların, Suriyelilerin gelişi sonrası oluşan rekabet ortamından olumsuz etkilenmelerini, mülteciler üzerinden rasyonelleştirdiği görülmüştür. Benzer eğilimin son dönemde, Suriyeli mültecilerin karşılaştıkları ve rekabet içerisine girdikleri noktalarda düzensiz Afgan göçmenlere karşı da olduğu, Türkiye’deki etno-kültürel gruplarla birlikte Suriyelilerin de düzensiz Afgan göçmenleri dışladıkları, özellikle düzensiz Afgan göçmenlerin yoğun yaşadığı metropol kentlerde gözlemlenmektedir. Bu bağlamda düzensiz Afgan göçmenlerin nöbetleşe dışlanma kapsamında değerlendirilebilecek tutumlara maruz kalmalarını tartışmadan önce Afganistan’daki durum ve Türkiye’deki Afganlara dair tartışmaya odaklanmak yerinde olacaktır.

Türkiye’de Afganlar

Afganistan kurulduğu günden bu yana siyasal ve ekonomik istikrarın sağlanamadığı dolayısıyla da çatışmaların, savaşların ve bunlara bağlı olarak da göçlerin yaşandığı bir ülkedir. Bu bağlamda da dünya göç hareketlerinde önemli kaynak ülkelerinden biri konumundadır. Özellikle 1996 yılında cihatçı Taliban örgütlenmesinin ülke yönetimini ele geçirmesi, 2001 yılında 11 Eylül saldırılarını gerekçe gösteren Amerika’nın ülkeyi işgali ve 2021 yılında Amerika’nın Afganistan’ı terk etme kararından sonra Taliban’ın tekrar yönetimi ele geçirmesi, Afganistan merkezli çok yoğun göç hareketlerinin yaşanmasına neden olmuştur. Şüphesiz ki zorunlu göç gerekçesi olarak beliren bu göç hareketlerinin yanında, çatışma ve savaşlardan dolayı ülkede ekonomik sorunların, işsizlik ve yoksulluğun oluşması, insanları yaşam kaygısına ek olarak yoksunluklar nedeniyle göç etmeye de zorlamıştır. Ülkenin ekonomik yapısı da bu düşünceleri onayan bir görüntü sunmaktadır. Özellikle Birleşmiş Milletler ve Dünya Bankası raporları (UNDP 2018;WB, 2021) ülkenin yoksulluğunu vurgulayan çok net bulgulara sahiptir. Nitekim Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliğinin / UNHCR (2022) Türkiye, 11 Ocak 2022 tarihinde acil müdahale talebi ile Afganistan’daki durumu şöyle özetlemektedir;

“Afganistan’daki insanlar dünyanın en hızlı büyüyen insani krizlerinden biriyle karşı karşıya. Nüfusun yarısı şiddetli açlıkla karşı karşıya, 9 milyondan fazla insan yerinden edilmiş durumda, milyonlarca çocuk okula gitmiyor, kadınların ve kızların temel hakları saldırı altında, çiftçiler ve çobanlar on yıllardır yaşanan en kötü kuraklığın ortasında mücadele veriyor ve ekonomi hızla kötüleşiyor. Destek olmadan, temel sağlık hizmetlerinin çökmesiyle birlikte, on binlerce çocuk yetersiz beslenmeden dolayı ölüm riskiyle karşı karşıya...”

Bu kapsamda Afganistan kaynaklı göçlerin geçmişte olduğu gibi günümüzde de yoğun bir şekilde süreceğini belirtmek mümkündür. Bu kapsamda Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliğinin 31 Ağustos 2021 tarihli verilerine göre Afganistan'dan kayıtlı 2.221.828 kayıtlı mülteci bulunmaktadır. Kayıtlı mültecilerin 1.435.026'sı Pakistan, 780.000'i ise İran'da yaşamlarını sürdürmektedir. Yani Afganistan kaynaklı göç hareketlerinin büyük bir çoğunluğu komşu iki ülkeye yoğunlaşmaktadır. Ancak komşu ülkeler dışında, Afganistan merkezli göçlerde, Türkiye de hem transit hem de kalıcı göç hareketlerinde önemli ülkelerinden biridir. Bu çerçevede Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün güncel verilerine bakıldığında, AB veya EFTA ülkelerine uluslararası koruma başvurusu yapan yabancılar arasında Afganlar öne çıkmaktadır. 2019 yılında uluslararası koruma başvurusu yapan 56.417 kişinin yaklaşık yarısı Afganistan kökenli yabancılarıdır. 2020 ve 2021 yıllarında da benzer eğilim devam etmektedir.

Türkiye açısından asıl tartışma konusu olan husus, uluslararası koruma başvurusu yapan Afganlardan ziyade düzensiz göçle ülkeye giriş yapan Afganlardır. UNHCR (2021) Türkiye verilerine göre uluslararası koruma başvurusu yapıp Türkiye'de sürecin sonuçlanmasını bekleyen 330.0000 kişi içerisinde Afganistan uyruklu sayısı 116.400 iken, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan 20 Ağustos 2021 tarihinde yaptığı konuşmada Türkiye'de kayıt dışı 300 bin Afgan olduğunu belirtmiştir (cumhuriyet.com.tr). Üstelik yine Göç İdaresi Genel Müdürlüğü istatistiklerine göre 2018 yılından 3 Şubat 2022 tarihine kadar Türkiye'ye kaçak yollarla giren ve yakalanan düzensiz Afgan göçmen sayısı ise 430.558'dir. Bu denli yüksek düzensiz göçmen yakalanmasına rağmen bugün Türkiye'de uluslararası koruma başvurusu yapanlarla birlikte yarım milyona yakın Afgan göçmenin bulunduğunu belirtmek mümkündür. Ancak 2021 yılı ağustos ayında Taliban'ın ülke yönetimini tekrar ele geçirmesinden sonra ülke genelinde tekrar ciddi bir göç baskısının oluştuğunu, dolayısıyla da Afganistan kaynaklı göç hareketlerinin ivme kazanacağını da ön görmek gerekmektedir (Tümtaş, 2022).

Görüldüğü gibi Afganlar, Türkiye'de yoğunluk ve kitlelilik açısından Suriyelilerden sonra en büyük göçmen grubu oluşturmaktadır. Bu çerçevede de kentlerdeki gündelik yaşam ve enformel ekonomi içerisinde, özellikle de metropol kentlerde, görünürlükleri günden güne artmakta ve bu doğrultuda da yarattıkları rekabet hissedilmektedir. Bu da yukarıda açıklandığı üzere dışlanma dinamiklerine ivme kazandırmaktadır. Çalışmanın bu noktasında düzensiz Afgan göçmenler üzerinden dışlanma tartışmalarına odaklanmak yerinde olacaktır.

Araştırma Hakkında

Çalışmaya temel teşkil eden araştırma 2021 yılı Temmuz ayının ilk haftasında İstanbul'da Bahçelievler, Bağcılar ve Zeytinburnu ilçelerinde yapılmıştır. Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı araştırmanın örneklem seçiminde kar topu yöntemi uygulanmıştır. Bu kapsamda kişisel ilişkiler ile tanışılan düzensiz bir Afgan göçmene ulaşılmış ve görüşme sonrasında onun referansı ile diğer düzensiz Afgan göçmenlere ulaşılmıştır. Bu şekilde örneklem zincirleme olarak büyümüş ve toplam 15 düzensiz Afgan göçmene ulaşılarak yüz yüze derinlemesine mülakat yapılmıştır. Görüşmelerde Türkçeyi yeteri kadar konuşamayan Afganlarla yapılan görüşmelerde tercüman kullanılmıştır.

Derinlemesine görüşme formu 4 bölümden oluşmuştur. İlk bölümde demografik bilgiler, ikinci bölümde düzensiz göç süreci, üçüncü bölümde Türkiye'ye geldikten sonraki süreç, işgücü piyasasındaki konumları, sosyal dışlanma boyutları ve sonraki planları sorunsallaştırılmış, son bölümde ise düzensiz göçmenlerin diğer göçmen veya mültecilerle olan ilişkileri irdelenmiştir. Bu çalışmada özellikle son bölümdeki "diğer göçmen ve mültecilerle olan ilişkiler" tartışma konusu yapılacaktır.

Demografik Veriler

Görüşme grubunun demografik verilerinde ilk olarak cinsiyetlerine yer verilmiştir. Buna göre düzensiz göçmenlerin tamamı tehlikeli bir göç yolculuğu yaşamaktadır. Bu bağlamda da ailede genellikle erkek bireyler bu tehlike ile yüzleşmektedir. Bu kapsamda görüşme grubunun tamamı erkeklerden oluşmuştur. Bunun yanında yine tehlikeli göç süreci genç erkeklerin genellikle göze aldığı bir yolculuktur. Bu çerçevede görüşme grubu da 23.7 yaş ortalamasına sahip 19 ile 30 yaş aralığında yer alanlardan oluşmuştur. Yani Afganlar açısından düzensiz göç sürecinin barındırdığı yaşamsal riskler genç erkekler tarafından üstlenilmektedir.

Medeni durumları değerlendirildiğinde 5 düzensiz Afgan göçmenin ülkelerinde evli ve çocuklu olduğu, 10 Afgan'ın ise bekar olduğu görülmüştür. Medeni durum özellikle düzensiz göçmenlerin ülkelerine geri dönme motivasyonunu etkileyen önemli bir parametredir. Yine çocuk sahibi olma da bu parametrenin önemli bir parçasıdır.

Eğitim durumu da demografik veriler arasında yer almaktadır. Afganistan'da ilk ve orta-öğretimde toplam 12 yıllık bir eğitim sistemi olmasına rağmen yoksulluktan kaynaklı olarak görüşme grubunda sadece 1 kişi bu süreyi tamamlayabilmiştir. Geri kalan 14 kişi ise zaten okul çağında düzensiz göç sürecine girişmiştir. Yani genellikle çocuk yaşlarda ülkelerini terk etmişlerdir. Nitekim görüşme grubunda yer alanların Türkiye'de buldukları süre ile yaşları kıyaslandığında bir kısmının çocuk yaşlarda göçe yöneldiği görülmektedir. Genel olarak ise görüşme grubunun Türkiye'de kalış süresi 6 ay ile 7 yıl arasında değişmektedir.

Göç kararını etkileyen önemli değişkenlerden biri de kaynak ülkedeki istihdam durumudur. Görüşme grubunda yer alan 15 kişinin 13'ü kendi ülkesinde işsiz olduğunu, 2 kişi ise çok düşük ücretle çalıştığını bildirmişken, 15 kişinin tamamı, Türkiye'de, gelirlerinin olduğu bir işte çalıştığını belirtmiştir. Yaptıkları işler açısından değerlendirildiğinde ise tamamının enformel ekonomi içerisindeki marjinal işlerde çalıştığı, 9'unun geri dönüşüm/kağıt toplama işinde, 6'sının ise işçi olarak çalışmakta olduğu görülmüştür. Bu çerçevede Türkiye'deki kazançlarına bakıldığında ise, 2100 TL ile 3500 TL arasında gelir elde ettikleri görülmüştür. Başka bir deyişle görüşme grubunda yer alanların ortalama olarak 2533 TL aylık kazancı bulunmaktadır. Yeme, içme, barınma gibi kişisel harcamaları ise görüşme grubunda ortalama 980 TL olarak hesaplanmıştır. Bu da düzensiz göçmenlerin yaklaşık olarak ortalama 1500 TL'lik bir birikim için Türkiye'de bulduklarını göstermektedir.

Göç Süreci

Göç süreci düzensiz göçmenler için çok ciddi yaşamsal riskleri barındıran bir süreçtir. Afgan göçmenler Türkiye'ye sınırına ulaşana kadar, insan kaçakçılarının belirlediği, Pakistan ve İran güzergahını kullanmaktadırlar. Bu güzergahta elverişsiz coğrafi ve iklim şartlarına rağmen yürüyerek geçilmekte ve doğa şartları ile mücadele edemeyen birçok düzensiz göçmen bu yolculuk sırasında ya yaşamını kaybetmekte ya da yaralanabilmektedir. Bunun yanında düzensiz göçmenlere karşı Pakistan ve İran güvenlik güçlerinin çok sert tedbirleri bulunmaktadır. Bütün bu söylenenlerin tamamı derinlemesine görüşme yapılan 15 düzensiz göçmen tarafından da dillendirilmiştir. Bunlardan biri de Nizam;

Nizam, erkek, 22 yaşında, bekar, orta düzeyde Türkçe biliyor, 3 yıldır Türkiye'de:

“19 yaşında Türkiye'ye geldim, 7 kardeşin en büyüğüyüm. 4 yıl okula gittim, sonra para kazanmak için işler yapmaya başladım, babam da iş buldukça çalışıyordu ama yetmiyordu, Afganistan'da hiç iş yoktu, etrafımdaki herkes iş arıyor, herkes yoksul zaten. Ailemin onayıyla Türkiye'ye geldim... 32 gün yürüyerek Van'dan Türkiye'ye girdik, Pakistan ve İran sınır çok sıkıntılı, Pakistan'dan görünmeden

geçtik ama İran askeri gördü ve ateş açtı üstümüze... Başka bir yoldan Türkiye'ye girdik, 7-8 günde Türkiye'de Van'dan İstanbul'a gelmek için uğraştım. Zeytinburnu'nda beraber geldiğim arkadaşlarımın akrabaları vardı, bizden 1 yıl önce gelmişler. Onların yardımıyla bir binanın bodrumunda 9 kişi aynı eve yerleştik...".

Göç sürecinde yaşanan tehlikeli yolculuk, özellikle dağlık alanlarda ve sınır noktalarında düzensiz göçmenlerin yaşamsal tehlikelerle yüzleşmesi, görüşme grubunun tamamı tarafından vurgulanmaktadır.

Aktar Mehmet, erkek, 29 yaşında, iyi derecede Türkçe biliyor, 7 yıldır Türkiye'de:

"22 yaşında Türkiye'ye kaçak olarak geldim, 7 yıldır Türkiye'deyim. Afganistan'da iş yoktu, gelirimiz yoktu, geçim sıkıntısı çekiyorduk. Para kazanıp, aileme bakmak için Türkiye'ye geldim. 22 gün çoğu zaman yürüyerek, Afganistan, Pakistan ve İran güzergahından Van'a geldik, sıkıntılı bir yolculuk geçirdik. Ama şimdi yolculuk sıkıntılıyı bırak artık çok riskli. Yollarda ölüyorlar, yakalanırlarsa hapis, dayak, işkence... Ne ararsan var... Hele İran yakalarsa doğrudan öldürdükleri bile var. Hadi ikisini de geçtin diyelim, bu defa açlıktan, soğuktan, susuzluktan çok kişi ölüyor...".

Türkiye'de Yaşam ve Sosyal Dışlanma

Savaş, işsizlik, yoksulluk vd. siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklardan dolayı ülkesini terk edip, zorlu göç yolculuğu süreci sonrası Türkiye'ye ulaşan düzensiz göçmenleri Türkiye'de de birtakım sıkıntılar beklemektedir. Her ne kadar düzensiz göçmenlerin genel olarak geldikleri yeni coğrafyada ilk olarak barınma ve istihdam sorunu öne çıksa da düzensiz Afgan göçmenlerin büyük bir bölümü ağ ilişkileri sayesinde zincirleme göç süreci yaşadıkları için genellikle bu süreci daha az sorunlu geçirmişlerdir. Başka bir deyişle düzensiz göçmenler yeni yaşam alanlarına ulaştıklarında daha önce gelen tanıdıklarının ayarladıkları barınma alanlarında kalıp, onların aracılığıyla bulunan işlerde çalışmaya başlamışlardır.

Yusuf, erkek, 20 yaşında, bekar, Türkçe bilmiyor, 9 aydır Türkiye'de:

"Doğubayazıt'tan Türkiye'ye girdik, 2-3 gün oralarda bekledik, sonra otobüsle İstanbul'a geldik, abim vardı burada onunla beraber kalıyoruz, başka Afgan arkadaşlarımız da var... İş bulmakta da sorun yaşamadım, abim Bayrampaşa'da süpürge fabrikasında çalışıyor, bana da aynı yerde iş buldu, orada çalışıyorum, günde 11 saat çalışıyorum, 2200 TL kazanıyorum. Türkiye'de kalmak istemiyorum aslında, para biriktirince Avrupa'ya gideceğim, burada kalırsak ne kendimizi ne ailemizi kurtarabiliriz...".

Görüşme grubuna yer alanların tamamının bu tarz ağ ilişkileri ile Türkiye'ye geldikleri ve sorunsuz bir şekilde barınma ve istihdam sorunu yaşamadığı görülmektedir. Bu durumda olanlardan biri de İsmail'dir.

İsmail, 23 yaşında, erkek, nişanlı, 6 yıldır Türkiye'de, iyi derecede Türkçe biliyor:

"Yeteri kadar param olmadığı için doğrudan Türkiye'ye geledim, İran'da 1 yıl çalıştım sonra Türkiye'ye geldim. Van'a getirdiler bizi oradan otobüsle Ankara'ya, Ankara'da birkaç gün kaldıktan sonra da İstanbul'a geldik. İstanbul'da dayım vardı onun yanına gittim, o da kaçak gelmişti. Dayımın yanında kaldım 8 kişiyle beraber, dayım beni bir işe yerleştirdi, Gebze'de damacana su taşıma işi yaptım, sonra bir arkadaşım bu çalıştığım depoda çalışıyordu o beni aradı böyle bir iş var dedi, o günden beri burada çalışıyorum. Arada bir boşluğum oldu aslında, 2019 yılında Afgan arkadaşlarım bir gün beni Yenibosna'da evlerine yemeğe çağırdılar,

evde 6 kişiydik, binadakiler şikâyet etmiş, polis eve geldi, hepimizi karakola götürdü, sonra işlemler yapıldı ve sınır dışı edildik. Binadakiler arkadaşlarıma çıkın gidin bu binadan sizi istemiyoruz diye söylüyorlarmış zaten.. Afganistan'a gittim 6 ay kaldım, yine iş yok para yok, mecburen yine kaçak olarak Pakistan, İran, Türkiye, Van, Ankara güzergahlarıyla yine İstanbul'a geldim...”.

İsmail'in aktardıklarında dikkat çekici noktalardan biri de Afganların, yaşadığı binada maruz kaldıkları dışlanma hususudur. Bu tutumla, Afganların birçoğu, Türkiye'de gündelik yaşamda, kamusal alanlarda, konut ve istihdam piyasasında sıklıkla karşılaşmaktadırlar. Buna çözüm olarak da kendi yaşam ve çalışma alanlarından mümkün olduğunca çıkmamaya ve Afgan olduklarının anlaşılmasına özen göstermektedirler. Bu durumda olanlardan biri olan Osman yaşadıklarını şöyle aktarmaktadır.

Osman, erkek, bekar, 21 yaşında, 5 yıldır Türkiye'de, çok iyi derecede Türkçe biliyor:

“...toplu taşıma araçlarına bindiğimizde kendi dilimizi konuşmamaya çalışıyoruz. Çünkü kızanlar oluyor bize, onlara karşılık versek sorun büyüyor ve toplu taşıma aracından aşağı atıyorlar bizi. Türkçe bilenlerle kendi kendimize Türkçe konuşarak, dikkat çekmemeye çalışıyoruz. Türkçe yoksa zaten konuşma da yok.. Susarak yolculuğun bitmesini bekliyoruz. Zaten kimlik desen yok tartışsan asker, polis gelse bizi ülkemize gönderirler. Bu nedenle hep susuyoruz...”.

Bu tarz tutumlar sadece Osman'ın değil birçok düzensiz Afgan göçmenin maruz kaldığı tepkilerdir. Bunlardan biri de Selim'dir.

Selim, erkek, bekar, 25 yaşında, 3 yıldır Türkiye'de, orta derecede Türkçe biliyor:

“Bahçelievler'de lokantada çalışıyorum. Bağcılar'da arkadaşımın işyerinde bir konteyner var orada kalıyorum. Çok soğuk günlerde mecbur otobüse biniyorum. Telefonum çaldığında bile açmıyorum, tepki görmek istemiyorum. Çünkü bir defa otobüste değil ama markete yaşadım. “Doldular ülkemize defolup gitmiyorlar bunlarda” diye bize bağırdılar... Ben mümkün oldukça dışarı çıkmıyorum çıktığımda da hiç konuşmamaya çalışıyorum. Çünkü tepki çekmekten çok yakalanmaktan korkuyorum. Kimliğimiz, pasaportumuz, Türkiye'de kalma iznimiz, hiçbir şeyimiz yok. Yakalanırsak Afganistan'a gönderirler...”.

Selim'in anlattıklarından, düzensiz Afgan göçmenlerin, dışlanmanın yarattığı içe kapanmanın yanında, göçmenlerin kimliksiz bir şekilde, izinsiz ve güvencesiz olarak Türkiye'de ikamet etmelerinin de izole yaşamı tetiklemekte olduğunu göstermektedir. Bu durum görüşme grubunun tamamı tarafından dillendirilen bir durumdur. Düzensiz göçmenler sınır dışı edilme korkusu ile bir yandan kamusal alanlardan izole bir yaşam sürmek zorunda kalıyorlarken öte yandan da maruz kaldıkları haksızlıklara da boyun eğmek durumunda kalıyorlar. Bilhassa çalıştıkları yerlerde ücret/maaş alamama, fazla çalıştırılma, biriken alacaklarını tahsil edememe vb. haksızlığa uğradıkları durumlarda, kayıt dışı olarak Türkiye'de bulunmalarından dolayı, kolluk kuvvetlerinin çağırılıp sınır dışı edilme tehdidi ile suskun kalmakta, haklarını arayamamaktadırlar. Bu süreci deneyimleyen göçmenlerden biri de Rahmetullah'tır.

Rahmetullah, erkek, 24 yaşında, evli, 2 çocuğu var, 6 aydır Türkiye'de, Türkçe bilmiyor:

“6 ay önce, kaçakçılara 900 dolar ödeyerek Pakistan İran Van hattından Türkiye'ye giriş yaptım, tam 26 gün yol yürüdüm, Van'a kadar, oradan otobüsle Gebze'ye geldim. Burada arkadaşların evine yerleştim, 2 gün sonra Gebze'de plastik işi yapan bir fabrikada iş buldum, 4 ay boyunca günde 12 saat orada çalıştım, hiç

para alamadım, önce bir aylık içeride tutuyoruz dediler sonra ikinci ay bu ay çok ödeme var gelecek ay ödeyemez dediler, 4 ay ödeme yapmayınca para isteyen Afganları işten attular, gidin buradan yoksa birazdan polis gelir sizi alır diye korkuttular, mecbur kaçtık oradan... Bir arkadaşım Bağcılar'da kağıt toplama işi yapıyordu, beni de çağırdı, şimdi burada kendim çalışıp kendim kazanıyorum, depoda yaşıyorum, paramı da haftalık alıyorum... Bu işteki en önemli sorun da Kürtler ve Suriyeliler, burası bizim alanımız, bu iş bizim işimiz diyerek, saldırıp topladığımız kağıtları alıyorlar... ”.

Rahmetullah'ın anlattıkları düzensiz göçmenlerin sadece güvencesiz, kimliksiz ve kayıt dışılıktan dolayı Türkiye'de sömürü ilişkilerine maruz kaldıklarını aktarmıyor, aynı zamanda enformel ekonomide marjinal işlerdeki çatışma dinamiklerini de ifade ediyor. Özellikle aynı faaliyet alanında rekabet halinde olan göçmen grupların kendi konum ve kazanımlarının zarar görmemesi için, sisteme sonradan girmeye çalışan grupları, sistemden atma çabası içerisinde girdiğini göstermektedir. Bu durum, çalışmamızın konusunu da oluşturan, nöbetleşe dışlanma tartışmalarına da olanak sağlamaktadır.

Nöbetleşe Dışlanma

Hatırlanacağı üzere kavramsal tartışmalarda göçle gelen farklı etno-kültürel grupların, kendilerinden önce gelen göçmen gruplar tarafından dışlandığını ve dışlanan grupların da kendilerinden sonra gelen farklı etno-kültürel yapıdaki göçmen grupları dışladığına dair tartışmalar yapılmış ve bu döngüsel süreç nöbetleşe dışlanma olarak adlandırılmıştı. Nitekim yukarıda, Rahmetullah'ın anlattıkları bize bu döngüsellik oluşturduğunu göstermektedir. Suriyeliler, kendilerinden önce kente iç göçle gelen Kürtler tarafından, enformel ekonomi içerisindeki marjinal işlerde oluşan rekabetten olumsuz etkilenmeleri nedeniyle dışlanmışken, kendilerinden sonra gelen Afgan göçmenleri de dışlamaktadırlar. Bu durum sürekli işçi konumunda olmayan düzensiz Afgan göçmenlerin tamamı tarafından vurgulanan bir olgu olmuştur. Özellikle çöp toplama işinde çalışan düzensiz Afgan göçmenler, aynı sektörde çalıştıkları Suriyeli ve Kürt çöp toplayıcıları ile sorun yaşadıklarını aktarmışlardır. Yine görüşme grubuna döndüğümüzde hem daha önce çalıştığı işlerde hem de çöp toplama işinde benzer sorunlar yaşayan Seyit Can başından geçenleri şöyle aktarmaktadır;

Seyit Can, erkek, 22 yaşında, evli, 2 çocuğu var, orta seviyede Türkçe biliyor, 2 yıldır Türkiye'de:

“Ben dahil, burada çöpten kağıt toplama işinde çalışanların çoğu daha önce çalıştığı işlerden parasını alamayanlar. Bizim burada öyle bir sorunumuz yok çünkü depo sorumlumuz da Afganistanlı... Bu işte de başka sorunlar var. Mesela sokaklarda kağıt toplarken, Suriyelilerle ve Kürtlerle kavga ediyoruz, bize saldırıyorlar, kavga ediyoruz, ilk başlarda bizim topladığımızı bizden zorla, döverek alıyorlardı. Bize bıçakla saldırıyorlardı. Polis çağırıyorduk, geldiğinde polis bize diyor, onların kimliği var sizin yok sizi götürsek Türkiye'den sınır dışı etmemiz gerekir. Bizde artık polise gitmiyoruz o yüzden. Ama şimdi biz 3-4 kişi beraber geziyoruz, topladıklarımızı başkalarına kaptırmamak için...”.

Seyit Can'ın anlattıkları sadece enformel ekonomideki marjinal işlerde değil, yevmiyeli işçilik yapanlar arasında da yaygındır. Zira yukarıda anlatılanlara benzer vurguyu yapanlardan biri de 8 aydır Türkiye'de yaşayan ve inşaatla yevmiyeli olarak çalışan Süleyman'dır.

Süleyman, erkek, 19 yaşında, bekar, Türkçe bilmiyor, 8 aydır Türkiye'de:

“Ben inşaatla çalışıyorum günlük 80 TL alıyorum. Türkler ve Kürtler 120 TL alıyor,

Suriyeliler 100 TL. En düşük Afganlar kazanıyor çünkü bizim Suriyeliler gibi kimliğimiz yok. Patron yavaş yavaş Afganları hep işe almaya başladı çünkü daha az para veriyor. Bu yüzden diğerleri bizi sevmiyor, hep bizimle kavga ediyorlar, bize kötü sözler söylüyorlar. Geçen ay işten çıkarılan Suriyelilerden biri kürekle kafama vurdu, başım kanadı... Onlar bizi suçluyor ama biz de ekmek için çalışıyoruz, biz de onlar kadar kazanmak istiyoruz ama patron vermiyor, kimliğimiz yok diye...”

Süleyman’ın, Afganların maruz kaldığı tutumlara dair anlattıklarına benzer cümleler Hamit tarafından da dillendirilmiştir. Bilhassa kendilerinden önce Türkiye’ye kitlesel olarak göç etmiş grup olan Suriyeliler ile yaşadıkları çatışma ve dışlanma boyutu görüşmede vurgulanan önemli bir husus olmuştur.

Hamit, erkek, 22 yaşında, bekar, orta derecede Türkçe biliyor, 3 yıldır Türkiye’de:

“İnşaatta çalışıyorum, ayda 2100 lira kazanıyorum...Otobüse tramvaya falan bindiğimizde hiç konuşmuyoruz. Afgan olduğumuz anlaşılmasın diye, çünkü arkadaşlarımız tepki görmüş bana da sakın konuşma dediler. Yakalanırsak Afganistan’a geri gönderirler, o yüzden korkuyoruz... Türklerden çok Kürt ve Suriyeliler kızıyor bize, Zeytinburnu’nda iş yerinde de böyle, en ufak bir olayda kavga ediyorlar bizimle, çünkü biz az paraya çalışmayı kabul edince, onlar bize kızıyorlar ama patron vermiyor, bizim ne suçumuz var...”

Bütün bu aktarılanlar göçmen grupların birbirlerine karşı tutum aldıklarını belirgin bir şekilde ortaya koymaktayken, görüşmelerde dikkat çekici bir olguda düzensiz Afgan göçmenlerin, Türkiye’de Suriyelilerin, birtakım yasal haklara sahip olmasından dolayı özellikle kollandıklarına dair yargılarının oluşmuş olmasıdır. Bu durumu vurgulayanlardan biri de Nizam’dır.

“İstanbul’a geldikten 1 hafta sonra tekstilde iş bulup hemen orda işe başladım. 2500 TL aylık alıyorum, 11 saat çalışıyorum her gün. Kimliğim, iznim, hiçbir şeyim yok... Kaldığım mahallede çok Suriyeli de var bazen parkta otururken bir bakıyoruz sebep ne bile bilmeden kavga ediyoruz. Onlar bizi sevmiyor, biz de onları... İş yerinde de Suriyeliler var, orda da kötüyüz, anlaşamıyoruz. Onlar istiyor hep yanlarında Suriyeli olsun, Afgan olmasın. Ama bizde savaştan kaçtık, bizde açlıktan kaçtık... Türkiye’de onlara sahip çıkıyor, onlarda her şey var, kimlik, hastane, yardım... Bizde istiyoruz bunları...” (Nizam, erkek, 22 yaşında).

Nizam’ın anlattıklarına benzer bir söylem de Aktar Mehmet tarafından aktarılmıştır. Suriyelilerin istedikleri kentte ikamet izni alabiliyor olmaları, düzensiz Afgan göçmenlerin ise Uluslararası Koruma Statüsüne başvurdıkları andan itibaren, metropol kentler dışındaki, uydu kentlere yerleştiriliyor olmaları, düzensiz Afgan göçmenleri kayıt dışı kalmaya yani kimliksiz ve izinsiz yaşamaya zorlamaktadır.

“Pasaportum da kimliğim de var, bir yıldan fazla bir süre uğraşarak Türkiye’de oturma izni aldım. 7 yıldır Türkiye’de kağıt toplama işi yaptım, bu işin her şeyini öğrendim. Kağıt toplama işinde kendi depomu açmak istiyordum, bunun için yasal izinleri almam gerekiyordu, en başta oturma izni lazımdı, bütün biriktirdiğim paraları Türkiye’de oturma izni alabilmek için kullandım... Suriyeliler kapıdan girer girmez kimlik alıyor, Suriyelilerden dolayı biz kimlik alamıyoruz. Türkiye Suriyelilere bakıyor ama bize bakmıyor. Suriyeliler bir sürü pis iş yapıyor ama onlar

kapıdan girer girmez kimlik alıyor, bize vermiyorlar, verseler de İstanbul'dan git diyorlar, Suriyelilerin bu devlete zararı var ama bizim hiçbir zararımız yok. Sahip çıkacaklarsa bize sahip çıksın Türkiye...”
(Aktar Mehmet, erkek, 29 yaşında).

Sonuç

Günümüz dünyasında en önemli sosyal sorunlar arasında göç ve sosyal dışlanma kavramları öne çıkmaktadır. Bir yandan küreselleşme döneminin etkileri öte yandan da savaş ve çatışmalar başta olmak üzere her türlü siyasal istikrarsızlıklar ve ekonomik sorunlar dünya genelinde nüfus hareketliklerinin yani göçün artmasına neden olmaktadır. Göçün toplumsal yapı üzerindeki en önemli etkilerinden biri de sosyal dışlanmalara neden olabilmesidir. Özellikle göçmenlerin, geldikleri yeni coğrafyada kalıcılığının anlaşılmasının akabinde yani göçün toplum üzerindeki uzun dönem etkilerinin olduğu noktada sosyal dışlanmalar ortaya çıkabilmektedir. Üstelik bu sosyal dışlanmalar salt hedef ülkenin yerli vatandaşları tarafından değil kendileri de buldukları yerleşim birimine göç ile gelmiş eski göçmenler tarafından da oluşabilmektedir.

Şüphesiz ki bu tutumların oluşup derinleşmesinde bir takım sosyo-ekonomik faktörler belirleyicidir. Bu faktörlerinde temelinde ise kapitalist sistemin yarattığı eşitsiz ilişkiler yer almaktadır. Kapitalist sistemde, sermayenin kar oranını artırma hedefi ile işgücü maliyetlerini düşürme noktasında kilit bir öneme sahip olan emeğin kendi arasında rekabeti, göçmen ve mültecilerle sürekli dinamik bir hal almaktadır. Bu durum hem ücret hem de çalışma şartları açısından sermayenin lehine sonuçlar doğurmaktayken, işgücü açısından ise daha düşük ücret ve daha kötü şartlarda çalışmaya razı olmaktır. Bu süreç mevcut sistemde çalışanlar açısından ya daha fazla yoksullaşma ya da sistem dışına itilme anlamına da gelmektedir. Böylesi bir durum, kavramsal tartışmalarda vurgulandığı gibi, sisteme sonradan girmeye çalışan göçmen gruplar üzerinde belirginleşen bir sosyal dışlanma döngüsünü de harekete geçirmektedir.

Dünyanın farklı bölgelerinde, yapılan araştırmalar (Goicoechea 2005; Ünver 2015; Kochhar & Cilluffo 2018) toplumsal yapıdaki baskın grupların, göçmen gruplar üzerinde belirginleşen bir sosyal dışlanma döngüsü başlattığını; yeni gelen her göçmen grubun bu dışlanmaya maruz kaldıktan sonra, toplumsal yapıdaki baskın grupla birlikte, kendilerinden sonra gelen göçmen grupları dışladığını göstermektedir. Kısaca nöbetleşe dışlanma olarak kavramlaştırılan bu olgunun, Suriyelilerin, Türkiye'ye gelişinden sonra, Türkiye kentlerinin birçoğunda olduğu da gözlemlenmektedir. Bu sürecin döngüsellliğini sağlayan önemli bir gelişme ise Suriyelilerden sonra Türkiye'ye kitlesel denebilecek büyüklükte bir Afgan göçünün yönelmiş olmasıdır. Ülkelerindeki istikrarsızlık ve baskıdan dolayı, bilhassa Türkiye'nin metropol kentlerine, yüzbinlerce düzensiz Afgan göçmenin gelmesi ve bunların da doğrudan enformel ekonomideki marjinal sektörlere yönelmesi, bu sektördeki gruplar arasında rekabetleri dolayısıyla da çatışma dinamiklerini oluşturmuştur. Daha net bir ifadeyle Suriyelilerin gelişi sonrasında Türkiyeli gruplar tarafından Suriyelilere yönelen dışlanma dinamikleri, bu defa Suriyelilerle birlikte Afganlara doğru yönelmiştir.

İstanbul'da, yapılan saha araştırmasından elde edilen bulgulara bakıldığında bu söylenenleri onayan bulguların olduğu görülmektedir. Zira düzensiz Afgan göçmenler, Türkiye'de gündelik hayatta görünürlüklerinin, enformel ekonomideki ve enformel istihdamdaki etkilerinin artmasına paralel olarak, bir takım sosyolojik tepkilerin de odağı haline gelmiştir. Bu sosyolojik tepkiler, düzensiz Afgan göçmenlerin yarattıkları rekabet nedeniyle, enformel ekonomideki işgücünün daha ucuza ve daha kötü çalışma şartlarında çalışmaya razı olması gerekçesi ile oluşmakta ve dışlanma söylemi de etno-kültürel kimlikleri üzerinden yapılmaktadır. Nitekim derinlemesine görüşmelerde düzensiz Afgan göçmenlerin izole bir yaşam sürdürdükleri, kendi iş ve

yaşam alanları dışında kamusal alanları kullanmadıkları, kayıtsız ve kimliksiz olmanın yanı sıra gündelik yaşamda dışlanmayı ya deneyimledikleri ya da deneyimleyen arkadaşlarının uyarılarıyla bu tarz bir yaşamı tercih etmek zorunda oldukları görülmektedir. Şüphesiz ki bu izolasyon da özellikle marjinal sektörde, Kürtler ve Suriyelilerle oluşan rekabet nedeniyle yaşanan çatışmalar da etkilidir. Bilhassa kağıt toplama ve inşaat işçilerinin anlatıları bu savı onamaktadır. Kendileri de göçle buldukları kente gelmiş ve dışlanmaları deneyimlemiş olan bu iki grubun, düzensiz Afgan göçmenleri dışlamaları, çalışmanın temel hipotezi olan nöbetleşe dışlanma döngüsüne yeni bir halka eklendiği tartışmaları açısından önemli bir göstergedir. Öyle görünüyor ki nöbetleşe dışlanma zincirinin halkaları göçe bağlı olarak artmaya devam edecek ve düzensiz Afgan göçmenlerle de son bulmayacaktır.

Yazarın Notu:

Nöbetleşe dışlanma tartışmalarında yazarın “Nöbetleşe Dışlanma Göç ve Sosyal Dışlanma Döngüsü” kitabından yararlanmıştıdır. Bu araştırmada sunulan bulguların bir bölümü yazarın 2022 Yılı Ocak ayında, Gaziantep University Journal of Social Science’da yayımlanan “Türkiye’ye Düzensiz Afgan Göçü: Zorunlu Göç Mü “İstila” Mı?” makalesinde kullanılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA

- Aslan G. G. & Güngör F. 2019, “Suriyeli Sığınmacıların Türkiye’ye Göç Sonrası Yaşadığı Sorunlar: İstanbul Örneği”. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* 11/18, 1602-1632.
- Castles S. & Miller M. J. 2008, *Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*. Bilgi Üniversitesi, İstanbul.
- Erdoğan M. M. 2020, *Suriyeliler Barometresi 2019 Suriyelilerle Uyum İçinde Yaşamın Çerçevesi*, Orion Kitabevi, Ankara.
- Eugenia R. G. “Immigrants Contesting Ethnic Exclusion: Structures and Practices of Identity”. *International Journal of Urban and Regional Research* 29/3, 654–669.
- Kart E. 2021, “Yeni Yoksulluk ve Hükümlülük: Dışlanma Halinin Çoklu Görünümleri ve Toplumsal İçermenin İmkanları Üzerine”. *SEFAD* 46, 259-288.
- Rakesh K. & Cilluffo A., “Income Inequality in the U.S. Is Rising Most Rapidly Among Asians”. *Pew Research Center*, July 2018, 10-15.
- Standing G. 2020, *Prekarya, Yeni Tehlikeli Sınıf*. Çev. Ergin Bulut, Ankara.
- Tos H. & Gökçe D. 2021, “Suriyeli Mültecilerin Sosyal Dışlanma Sorunsalının “Kapsayıcı Kent” Yaklaşımıyla Değerlendirilmesi; Tarsus (Mersin) Kenti Örneği”. *Tarsus Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 2/2, 110-141.
- Tümtaş M. S. 2020, *Nöbetleşe Dışlanma Göç ve Sosyal Dışlanma Döngüsü*. Ankara.
- Tümtaş M. S. 2018, “Toplumsal dışlanmadan vatandaşlık tartışmalarına Suriyeli kent mültecileri”. *Akdeniz Üniversitesi İİBF Dergisi* 37, 26-47.
- Tümtaş M. S. 2022, “Türkiye’ye Düzensiz Afgan Göçü: Zorunlu Göç Mü “İstila” Mı?”. *Gaziantep University Journal of Social Sciences* 21/1, 338-353.
- Ünver O. C. 2018, “Neoliberalizm ve Almanya’da Güçlenen Yeni Irkçılığın Hedefindeki Türkler”, *İdealkent* 5, 124-152.
- Afghanistan Overview: Development news, research, data | World Bank 22 Şubat 2022
- Cumhuriyet Gazetesi, Erdoğan, Türkiye'deki Afgan göçmenlerin sayısını açıkladı (cumhuriyet.com.tr) Erişim Tarihi: 05.10.2021
- UNDP Human Development Statistics http://hdr.undp.org/sites/default/files/2018_human_development_statistical_update.pdf
- <https://www.goc.gov.tr/uluslararasi-koruma-istatistikler> Erişim Tarihi: 01.10.20
- UNHCR (2021) <https://data2.unhcr.org/en/situations/afghanistan> E. Tarihi: 15.09.2021
- UNHCR Türkiye İstatistikleri – UNHCR Turkey Erişim Tarihi: 01.10.2021
- BM ve Ortakları, Afganistan’da ve Bölgede Acil İhtiyaç İçindeki 28 Milyon Kişiye Yardım Planlarını Başlatıyor – UNHCR Turkey Erişim Tarihi: 22 Şubat 2022